

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่า ไม่เคยมีอุดมการณ์ใดเลยที่สามารถแผ่คลุมทั่วทั้งโลกได้มากเท่าบริโภคนิยม (พระไพศาล วิสาโร, 2550) สภาพสังคมบริโภคนิยมในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อหลายประการ ผลทางกายภาพ คือ โลกมนุษย์เต็มไปด้วยขยะ ทรัพยากรถูกใช้หมดไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อทางจิตใจ กล่าวคือ มนุษย์พยายามสร้างอัตตา แสวงหาความสุขจากวัตถุสิ่งเสพบริโภค ทางพุทธธรรมเรียกว่า สามีสุข สุขขินิฉันนี้เป็นความสุขแบบแก่งแย่งช่วงชิงกัน ทำให้เกิดการเบียดเบียน ตั้งแต่อย่างเบา จนถึงอย่างรุนแรงที่สุด เรียกได้ว่าเป็นความสุขที่เจือด้วยภัยเวร (พระพรหมคุณาภรณ์, 2549, น. 115) อีกทั้งผลการสำรวจของมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (Publication department, The Nation, 2007) พบว่าคนในเมืองหลวง/กรุงเทพมหานคร มีความสุขน้อยที่สุดในประเทศ ทั้งที่ปัจจัยทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและด้านเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างสะดวกสบาย และมีความสุข ซึ่งความสุขตามนัยดังกล่าว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (2550) กล่าวว่า เป็นเพียงความสุขทางกาย ไม่ใช่สุขภาวะองค์รวมที่หมายถึง การบูรณาการของสุขภาวะทั้ง 4 มิติ อันประกอบไปด้วย มิติทางกาย มิติทางจิตใจ มิติทางสังคม และมิติทางจิตวิญญาณ อันมีมิติทางจิตวิญญาณเป็นมิติสำคัญที่จะบูรณาการมิติอื่น ๆ เข้าด้วยกัน เพราะสังคมบริโภคนิยมปัจจุบันมุ่งเน้นแต่ความเป็นอัตตา บุคคลจึงยึดติดกับตัวเอง ซึ่งสวนทางกับการเกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ จึงทำให้สุขภาวะองค์รวมไม่สามารถเกิดขึ้นได้

สังคมบริโภคนิยมในกรุงเทพมหานคร อันเต็มไปด้วยแก่งแย่งช่วงชิงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของพนักงาน ที่ทำงานอยู่บนพื้นที่สำนักงานมากกว่า 7.4 ล้านตารางเมตร ในเขตศูนย์กลางย่านธุรกิจ (Ellis, 2007) ซึ่งได้รับผลกระทบจากกระแสบริโภคนิยม อย่างยากจะหลีกเลี่ยง ประกอบกับมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ทำให้สามารถดำเนินชีวิตแบบปัจเจกได้ดียิ่งขึ้น ขณะที่กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และในพื้นที่ส่วนใหญ่ของศูนย์กลางย่านธุรกิจดังกล่าว ล้วนมุ่งหวังแต่การตอบสนองผลประโยชน์ ในเชิงเศรษฐกิจขององค์กรและปัจเจกบุคคล มิได้ เสริมสร้างคุณภาพชีวิต ทัศนียภาพของชุมชนเมือง

หรือเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันในฐานะสังคม ทำให้บุคคลเหล่านี้เกิดการถดถอยของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ และสุขภาวะองค์รวม หากเป็นเช่นนี้ต่อไป ผลที่ตามมาก็คือเกิดการแตกสลายของระบบสังคม เนื่องจากบุคคลขาดจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันในสังคม มุ่งเน้นแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว ทำายที่สุดระบบสังคมและเศรษฐกิจก็จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ อย่างไรก็ตามปัญหาสุขภาวะทางจิตวิญญาณนั้น สามารถแก้ไขได้ด้วยการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมในทางสร้างสรรค์ (ประเวศ วะสี, 2550) ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคล จากการศึกษาของ เกห์ล ระบุว่ากิจกรรมของบุคคลแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) กิจกรรมจำเป็น 2) กิจกรรมทางเลือก และ 3) กิจกรรมทางสังคม โดยกิจกรรม 2 ส่วนหลัง เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งการสร้างปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมในทางสร้างสรรค์กับบุคคลรอบข้างนั้นสามารถนำไปสู่การเกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้ ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเกิดกิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมทางสังคมมีหลายประการ ปัจจัยภายนอกที่สำคัญประการหนึ่งคือปัจจัยสภาพแวดล้อมแวดล้อม (Gehl, 1987 อ้างถึงใน ยงยุทธ ณ นคร, 2550) กล่าวคือ ลักษณะของกิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมทางสังคมที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภาพและการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ที่เรียกว่าพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งต้องได้รับการออกแบบและบริหารจัดการให้มีความเหมาะสมกับพฤติกรรมมนุษย์ในแต่ละลักษณะ เพราะสภาพแวดล้อมทางกายภาพและการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารมีผลโดยตรงกับการเกิดกิจกรรมของบุคคลที่ใช้งานพื้นที่เปิดโล่ง ที่สามารถนำมาสู่การเกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้

ดังนั้นการแก้ปัญหาสังคมที่ขาดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ จำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีการออกแบบ และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมเพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ ที่สนับสนุนสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นสุขภาวะในมิติที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คำถามวิจัยก็คือ แนวทางการออกแบบและบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานที่สามารถส่งเสริมการเกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณผ่านการทำกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ควรเป็นอย่างไร เพราะในปัจจุบันยังไม่พบงานวิจัยที่ใช้พื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานในการแก้ปัญหาสุขภาวะทางจิตวิญญาณโดยตรงนัก ผู้วิจัยจึงพิจารณาเห็นว่าหากพื้นที่ที่สามารถเกิดกิจกรรมที่เหมาะสมส่งเสริมให้บุคคลที่ใช้งานเกิดปฏิสัมพันธ์กันได้อย่างแน่นอน ที่สำคัญก่อเกิดประโยชน์ทั้งในเชิงจุลภาคและมหภาค กล่าวคือ เกิดประโยชน์ต่อทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม นำพาให้สังคมเกิดความสันติ ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีคุณภาพและพร้อมด้วยสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

1.2 คำถามวิจัย

แนวทางการออกแบบและบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ที่ส่งเสริมการเกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณผ่านการทำกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการจะตอบคำถามวิจัยอันนำไปสู่การแก้ปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้กำหนด วัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน เพื่อจำแนกประเภท และคุณลักษณะของกิจกรรม ที่ก่อให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ
2. ศึกษาการบริหารจัดการของพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน เพื่อจำแนกประเภท และคุณลักษณะของกิจกรรม ที่ก่อให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ
3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพและการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ที่ก่อให้เกิดกิจกรรม อันนำไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณ
4. เสนอแนวทางการออกแบบ และการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานเบื้องต้น ที่ก่อให้เกิดกิจกรรม อันนำไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณ
5. ประเมินสุขภาวะของผู้ใช้งานพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน เพื่อตรวจสอบแนวทางการออกแบบและการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานเบื้องต้น
6. สรุปผลการประเมิน และกำหนดแนวทางการออกแบบ และการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ที่ก่อให้เกิดกิจกรรมอันนำไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาอาคารสำนักงาน ที่อยู่ในบริเวณศูนย์กลางย่านธุรกิจในกรุงเทพมหานคร อันได้แก่บริเวณ สีลม เพลินจิต พหลโยธิน และสาทร เนื่องจากบริเวณดังกล่าวได้รับผลกระทบโดยตรงจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (พระไพศาล วิสาโร, 2550) และแนวคิดในการออกแบบสมัยใหม่ โดยเน้นเฉพาะพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน และพื้นที่ที่สนับสนุนการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่ง ขอบเขตด้านประชากรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก อันได้แก่ ผู้บริหารพื้นที่เปิดโล่ง

ภายนอกอาคารสำนักงาน และกลุ่มผู้ใช้งานพื้นที่ ทั้งเป็นผู้ใช้งานพื้นที่ทางตรง ได้แก่ พนักงานในอาคารสำนักงาน แม่บ้านอาคาร เจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลอาคารสถานที่ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และผู้ใช้งานพื้นที่ทางอ้อม ได้แก่ บุคคลภายนอกที่เข้ามาติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายในอาคาร

1.5 สมมติฐานของการวิจัย

สุขภาวะทางจิตวิญญาณตามแนวพุทธของปัจเจกบุคคลในเขตศูนย์กลางย่านธุรกิจของกรุงเทพมหานคร เป็นผลจากการออกแบบและบริหารจัดการทางกายภาพพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานที่สัมพันธ์กับกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์

1.6 ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้แบบแผนการวิจัยเชิงปริมาณ ในลักษณะการวิจัยเชิงสำรวจ และเปรียบเทียบบริบทและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตศูนย์กลางย่านธุรกิจของกรุงเทพมหานคร โดยมีกระบวนการดำเนินการวิจัย เริ่มจากการศึกษาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน เพื่อจำแนกประเภทและคุณลักษณะของกิจกรรม ศึกษาการบริหารจัดการของพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน เพื่อจำแนกประเภท และคุณลักษณะของกิจกรรม รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานที่ก่อให้เกิดกิจกรรม อันนำไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณ ต่อจากนั้นเสนอแนวทางการออกแบบและการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานเบื้องต้น ที่ก่อให้เกิดกิจกรรม อันนำไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณ และประเมินสุขภาวะทางจิตวิญญาณของผู้ใช้งานพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน เพื่อตรวจสอบ แนวทางการออกแบบและการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานเบื้องต้น ก่อนนำการประเมินที่ได้สรุป และกำหนดเป็นแนวทางการออกแบบ และการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ที่ก่อให้เกิดกิจกรรมอันนำไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณ

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. เป็นการสร้างองค์ความรู้เพิ่มเติมสำหรับการออกแบบและบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน
2. ได้แนวทางในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ผ่านการทำกิจกรรมและมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่าง การออกแบบและการบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ซึ่งแนวทางที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ที่มีลักษณะทางกายภาพใกล้เคียงกับกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้
3. ได้รับรู้เทคนิค วิธีการในการออกแบบและบริหารจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน ที่ก่อให้เกิดกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ อันนำไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณที่สอดคล้องกับหลักแนวคิดทฤษฎีทางพุทธธรรม
4. ผู้ใช้งานพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน มีสุขภาวะทางจิตวิญญาณดีขึ้น
5. แก้ปัญหาการขาดปฏิสัมพันธ์ในสังคมและสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ที่จะนำไปสู่การแตกสลายทางสังคม
6. นำไปใช้เป็นข้อเสนอแนะเพื่อประยุกต์ใช้กับองค์กรภาครัฐและเอกชน ในกาปรับปรุงพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคาร

1.8 นิยามศัพท์

1. อาคารสำนักงาน หมายถึง อาคารที่ใช้งานพื้นที่ส่วนใหญ่ หรือทั้งหมดในฐานะที่เป็นสำนักงาน หรือมีวัตถุประสงค์ในการทำงาน ลักษณะของอาคารเป็นอาคารใหญ่พิเศษ ตามที่กฎหมายระบุไว้ มีความสูงเกินกว่า 23 เมตร หรือมีพื้นที่ใช้สอยรวมมากกว่า 10,000 ตารางเมตร ที่อยู่ในบริเวณศูนย์กลางย่านธุรกิจในกรุงเทพมหานคร อันได้แก่บริเวณ สีลม เพลินจิต สุขุมวิท พหลโยธิน และสาทร
2. เขตศูนย์กลางย่านธุรกิจ หมายถึง เขตที่มีคนหนาแน่นเวลากลางวันเพื่อทำธุรกิจ และงานตามหน่วยงานต่าง ๆ มีคนจำนวนมากที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างถาวร เพราะส่วนใหญ่จะเดินทางไปพักอาศัยอยู่ที่เขตรอบนอก ซึ่งในการวิจัยนี้ครอบคลุมบริเวณ สีลม เพลินจิต สุขุมวิท พหลโยธิน และสาทร

3. พื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน หมายถึง พื้นที่ส่วนที่นอกเหนือจากพื้นที่เช่าภายนอกอาคารสำนักงาน อันได้แก่ ลานโล่งภายนอกอาคาร ลานโล่งที่ถูกปิดล้อมด้วยอาคาร

4. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความผาสุก ที่เกิดจากจิตสัมผัสกับสิ่งที่บุคคลยึดมั่นและเคารพสูงสุด ทำให้เกิดความหวัง ความเชื่อมั่นศรัทธา มีการปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งงามด้วยความมีเมตตา กรุณา ไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ และยินดีในการที่ได้มองเห็นความสุขหรือความสำเร็จของบุคคลอื่น ทั้งนี้สุขภาวะทางจิตวิญญาณจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความหลุดพ้นจากตัวเอง โดยสุขภาวะทางจิตวิญญาณนั้นสามารถเกิดจากการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในเชิงสร้างสรรค์ ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ อาทิเช่น รับประทานอาหารร่วมกัน พุดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรึกษาปัญหาชีวิต การได้พบเพื่อนใหม่ การออกกำลังกายด้วยกัน เป็นต้น

5. ผู้ใช้งานพื้นที่ หมายถึง ผู้ใช้พื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานทางตรง ได้แก่ พนักงานที่ทำงานภายในอาคาร เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลอาคารสถานที่แม่บ้าน สำหรับผู้ใช้พื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงานทางอ้อม ได้แก่ ผู้มาติดต่อกับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ภายในอาคารสำนักงาน

6. ผู้บริหารพื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคารสำนักงาน หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ในการวางแผน ดำเนินการ ตรวจสอบ และติดตามประเมินผล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการใช้ทรัพยากรอาคารตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งาน สร้างความพึงพอใจต่อผู้รับบริการหรือผู้ใช้งานอาคาร และพื้นที่สนับสนุนโดยรอบอาคาร